

Funcions del passat en la cultura catalana contemporània

XAVIER FERRÉ TRILL

Universitat Rovira i Virgili

xavier.ferre@urv.cat

D. A. (2015): Diversos autors, *Funcions del passat en la cultura catalana contemporània*, ed. Josep-Anton Fernández i Jaume Subirana, Lleida: Punctum.

Les quinze ponències recollides en aquest volum incideixen en la reproducció d'elements definitoris d'una cultura nacional a través de diversos contextos legitimadors: institucionalització, representació literària i el vessant que en resulta més definitori —explica precisament la relació, pel cap baix, entre literatura i historicitat—: el comprès al voltant de la socialització de cultures polítiques i formes d'identitat nacional que hi resten circumscrites. Es tracta, doncs, d'un calidoscopi d'anàlisis que permeten de recórrer diverses materialitzacions culturals i canals i codis de socialització. En són exemples, d'aquesta relació, les reflexions de Sharon G. Feldman («'Next to Normal': Toward a Pathology of Public Theater in Contemporary Catalonia») i de Laura Solanilla i Xavier Medina («Populartització i normalització de la cuina a TV3»).

Totes les cultures són deutores d'arqueologies de la memòria. De fet, els referents —en un context definit per la fragmentació i anomia intel·lectual, com a conseqüència de les bases culturals cosmopolites legitimades a través del capitalisme transnacional, és a dir, l'anomenada postmodernitat— són fonamentals per a bastir críticament el canemàs del que és una nació (cultural) i del que pot arribar —o no— a esdevenir. En aquest sentit, el capítol de Jordi Larios («Escriure la nació: el 'país' de Josep Pla, la 'petita pàtria' de Salvador Espriu i la 'pàtria' de JV Foix») aporta un àmbit d'estudi a potenciar: la relació entre literatura i ideologia nacional. Una vinculació, la ponderació de la qual no ha de ser culturalista —no es tracta d'aïllar les condicions de possibilitat d'una estructura cultural de l'estructura política i social—, ans hi ha de ser contextualitzada, com a antitesi, davant la política culturitzadora dels estats i les respostes nacionalitàries que s'hi contraposen.

Cristina Badosa ens n'adverteix detalladament i objectiva a «Frontera i identitat a la literatura contemporània nord-catalana», quan detalla els espais de memòria a Catalunya del Nord vinculada a relats intergeneracionals —de Jordi Pere Cerdà a la generació nascuda als anys seixanta: Joan-Lluís Lluís i Josep Beszonoff. Aquest exercici és significatiu —i extrapolable a d'altres països catalans— perquè són derivats de la imposició de fronteres polítiques que acaben actuant conflictivament com a «fronteres interiors» dins una mateixa nació. Així, una dimensió implícita d'aquest volum acaba essent la relació entre memòria, estat i construcció nacional.

Però com es defineix la memòria? Sens dubte és l'aspecte central de les «funcions del passat». Cal objectivar els «llocs de memòria» a través de geografies

vitals i morals per a remarcar que cap memòria no és neutra perquè tampoc no ho és la història. Altrament acabaríem per bastir una memòria «artificial» a mans d'una absurda història —historicisme— aïllada de les contradiccions sociopolítiques.

Les perspectives que aporten Mario Santana («Les memòries i les coses: la materialitat del passat en la narrativa de Jaume Cabré»), Enric Bou («Viaje en autobús de José Pla: formes del tanatoturisme»), Helena Buffery («Traumatic Translations of *La Plaça del Diamant* [...]») i Josep-Anton Fernández («Catalan Autobiographies between Resistance and Normalisation [...]»), incideixen en la concepció —crítica al progrés— de l'autor sobre la realitat que l'envolta (Josep Pla), estableixen la visió autobiogràfica del món a fi de restablir continuïtats perdudes —ambdós aspectes molt ben especificats en les ponències respectives d'Enric Bou i de Josep-Anton Fernández— i aprofundeixen en el significat que prenen les formes de traducció davant la reproducció, o no, del sentit originari que l'autor dona a la seva obra.

D'altra banda, la subjectivitat, que no pas el subjectivisme, és l'objecte a delimitar si del que es tracta és de definir espais d'acció col·lectiva i els referents ideològics i polítics que n'organitzen. Aquest darrer aspecte és establert en una part, conclouent, de l'obra, car és el marc metodològic que pot globalitzar la lectura de gran part del volum: «Cultures i identitats polítiques: continuïtats, talls i ruptures».

El nexa entre cultura i política —organització de les idees— defineix els usos públics del passat —els usos polítics de la història: el present acaba legitimant un tipus de passat. Els treballs d'Andrew Dowling («Political cultures, Ruptures [...]»), Jaume Claret («La 'caiguda dels 113' [...]»), Jordi Amat («Salvar el Noucentisme: Albert Manent, biògraf») i Joan Fuster Sobreperere («La normalització com a crisi historiogràfica») aprofundeixen respectivament contextos polítics, aportacions estratègiques —la comparació entre el PSU i el PSAN, o el primer partit independentista modern fundat el 1969— i conjuntures repressives del tardofranquisme, com fou el cas de la detenció de la Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya el 28 d'octubre de 1973 i el canvi d'actitud —confiança— de les autoritats governatives vers les bases i direcció de l'església conciliar del país.

Però el relat històric té poc sentit sense els imaginaris culturals col·lectius en els quals s'insereix. El treball concretat al voltant de la recuperació del noucentisme en la biografia intel·lectual d'Albert Manent —en la conjuntura de la dècada dels anys seixanta en què la cultura marxista anava esdevenint hegemònica— i el model d'historiografia a elaborar —assignatura pendent— a l'eixida del postfranquisme i en el marc de l'establiment de l'autonomisme i el seu programa cultural «normalitzador» són dos exemples del que dic. El treball de Fuster Sobreperere contextualitza un article-manifest publicat a la revista d'història *L'Avenç* (1982) signat per Miquel Barceló, Borja de Riquer i Uclay Da Cal, «El mites de la història de Catalunya». Hi planteja la limitació de la institucionalització de la

història en un sistema universitari aleshores —i ara— en crisi. Tal vegada aquest context sigui útil per a emfasitzar l'interrogant al voltant de la tasca de l'historiador en el marc de la institució universitària esdevinguda empresa, la crisi estructural de l'autonomisme i, doncs, la crisi organitzativa territorial de l'estat espanyol i el nacionalisme historiogràfic que se'n deriva. Amb tot, la «càrrega» mítica del relat històric —aspecte condicionant del debat en l'article esmentat— sembla que és comuna a tota societat nacional.

En conseqüència, segons tot això esmentat —i com a conclusió— el volum guanya en intensitat pel que fa als dos darrers blocs, que el lector atent pot arribar a relacionar: el dedicat a la relació entre representació, identitat i literatura i el que vincula cultura i política a les continuïtats i ruptures de realitats viscudes. El diàleg que s'hi pot establir permet d'interrogar la funció del passat —primer bloc de l'estudi— i la seva institucionalització. Certament, aquesta part del text podia haver estat més rendible intel·lectualment parlant si hom hagués centrat l'enfocament en la tríada que en vol explicar el desenvolupament —memòria, conflicte, invenció. Sembla que quatre dels cinc treballs proposats (Subirana, Feldman, Soalnilla/Medina i Titus) indiquen —adequadament— baules de nacionalització-internacionalització cultural (PEN Club) i, en definitiva, aspectes —interns— quant a la legitimació pública de l'enfocament de la memòria (de gènere) en el medi tecnològic (l'espai virtual). Caldria demanar, però —en el sentit que Josep-Anton Fernández planteja a la «presentació» del treball tot al·ludint al concepte de camp de Pierre Bourdieu i les variables culturals, socials i polítiques que en condicionen l'abast explicatiu (2015: 8)—, per què no existeix cap ponència de conjunt que situï la institucionalització cultural en el context de la conflictivitat política —lluita per l'hegemonia del relat— definitiva pel model cultural dels estats i les nacions que hi són minoritzades —reproducció de la mentalitat de sucursal i del complex d'inferioritat. Al capdavant el passat és qüestió d'estat perquè es prioritza un model determinat de memòria, és a dir, es delimita què és el que ha de ser —o no— recordat: la memòria comporta *oblit*.¹ I, en aquest sentit, hauria estat d'utilitat una reflexió comparativa entre el memorial europeu i les polítiques de la memòria dutes a terme per nacions sense estat: hi veuríem que són espais de memòria dialèctics, ja que defineixen espais morals —sentit de la rememoració— distints.

Funcions del passat en la cultura catalana contemporània assoleix destacadament l'esforç de reunir un conjunt d'enfocaments metodològics propis dels estudis

1. Especialment d'interès és l'anàlisi de les «ombres»/ «zones fosques» que han estat obviades per la memòria (política) oficialista entre el tardofranquisme i els anys noranta, etapa de construcció d'una memòria fragmentària, postmoderna, a mans de la socialdemocràcia espanyola —en oberta evolució cap al social-liberalisme. Vegeu: Teresa M. Vilarós: *El mono del desencanto. Una crítica cultural de la transición española (1973-1993)*, Madrid: Siglo XXI, 1998, i Luisa Elena Delgado: *La nación singular. Fantasía de la normalidad democrática española (1996-2011)*, Madrid: Siglo XXI, 2015.

culturals (cal emfasitzar la influència de referències lacanianes en el treball sobre la rememoració efectuada per Joan Triadú a *Memòries d'un segle d'or*: el concepte de sutura com a voluntat de retrobar contextos —memòria autobiogràfica com a resistència a la desmemòria— que donen sentit a la projecció del treball intel·lectual i polític) que evidencien la necessitat d'anar desenvolupant noves recerques a partir d'àrees de treball suggerides en aquesta obra. Potser, doncs, caldrà aprofundir en la relació entre «invenció de la tradició» i nacionalisme d'estat —aspecte suggerit per la ponència de Louise Johnson («Competing Discours of Olympism: Barcelona '92 [...]»)—, una unitat de concepció que, per derivació, és a la base del debat pel que fa a la construcció d'una memòria nacional crítica i autoreferenciada.

La memòria, enllà d'instrumentalitzacions taticistes, és un element bàsicament constituent de la identitat individual i col·lectiva: arriba a explicar el sentit de la història i de les seves etapes (volgudament) ignorades per part d'un cert consens polític —derivat, com a hipòtesi, de la reforma política monàrquica espanyola— fonamentat en referents banalitzadors de la condició humana (consumisme) i de les nacions subalternes (cosmopolitisme). El volum al qual fem referència incideix positivament en algunes d'aquestes qüestions que demanen continuïtat de treball. Hi pot haver representació sense memòria?

De memòria i geografies literàries

ARNAU VIVES PIÑAS
Universitat de Barcelona
arnau.vives.pi@gmail.com

D. A. (2014): Diversos autors, *Per vells carrers de poble. Territori, marca, educació i patrimoni*, edició de Jordi Chumillas i Ricard Giramé, Vic: Servei de Publicacions Institucionals UVic-UCC.

En la darrera dècada l'interès per la gestió del patrimoni literari ha generat un clima creixent de reflexió des de diferents àmbits de la cultura. Es tracta de repensar l'espai que ha d'ocupar la literatura en les societats globals i en els nous sistemes de comunicació, que han provocat canvis profunds en la transmissió de valors culturals. En aquest debat, el Grup de Recerca «Textos Literaris Contemporanis: estudi, edició i territori» de la Universitat de Vic ha promogut diversos actes i estudis sobre la vinculació de literatura i territori. Aquesta vegada presenta un volum que compendia quaranta-tres treballs al voltant de tres eixos: el *branding* literari o creació de marques territorials des de la literatura, entès com a mètode de vertebració cultural, ideològica i social del territori; la descripció d'universos